

Ioana Burtea

Fără instrucțiuni de folosire

Cuvânt înainte

O invitație

Nu știi cum ai ajuns la acest volum de eseuri, însă îmi doresc să te bucuri de o călătorie care să te schimbe. Să schimbe modul în care te uiți în oglindă, în trecut, printre pozele din liceu sau prin conversațiile cu acea persoană care a lăsat urme în viața ta. Să schimbe modul în care îți vezi părinții, în care îți înțelegi munca și în care vei sta seara în tăcere, doar tu cu tine, când te vei întreba: și acum, ce urmează?

Nu te aștepta la rețete pentru această schimbare sau la instrucțiuni de folosire: viața, oricât am încerca s-o controlăm, se trăiește mai degrabă fără.

Când Ioana Burtea a scris *Vorbesc. Ca să nu știi doar eu*, eseu de la care a pornit acest volum, am discutat mult despre ce-și dorește de la el. Situația de la care pornește e o traumă, un abuz sexual pe care Ioana l-a suferit în copilărie din partea propriului tată, însă scopul lui nu e o chemare la răzbunare sau la dreptate cu orice preț.

E, ca întregul volum, de altfel, mai degrabă o invitație.

În primul rând, e o invitație de a însoți o femeie într-un parcurs de maturizare și definire de sine nu în pofida unei traume, ci alături de ea. Apoi, e o invitație de a lua rușinea unei astfel de traume și de a o împărtăși cu alții, de a face povestirea un act comunitar de vindecare și reîntregire.

Odată ce experiența nu mai e privată, nici rușinea nu mai are atâta putere; povestea e un mediator și o cărare înapoi înspre lume. Poate nu va aduce niciodată o vindecare completă, însă contribuie la a lărgi un spectru de apartenență – și apartenența autoarei la societate, dar și apartenența altora care îi împărtășesc povestea la o comunitate care acum nu mai trăiește cu povara singurătății, ci cu realitatea unei experiențe împărtășite.

După acel eseu, Ioana a primit zeci de mesaje despre experiențele a numeroase alte femei, care s-au simțit văzute și înțelese. Povestea a fost și despre ele.

Spun toate astea pentru a sublinia că ceea ce vei citi nu e o carte de sfaturi și cu siguranță nu e o colecție de amintiri sau niște pagini de jurnal. Ioana e o autoare care selectează fragmente din ce-a trăit, asupra cărora se apleacă cu atenție și le disecă ca să descopere din ce sunt făcute și cum se îmbină ca să formeze o viață.

Sunt povești spuse în preajma vârstei de 30 ani: și înainte, și după, o primă bornă esențială în care ne spunem cine suntem, cum am ajuns aici și cum mergem mai departe. Astfel, Ioana încheie o etapă și dă sens unor momente: abuzului, istoriei familiei și locului din care vine, relației cu mama, acelei relații defnitorii din facultate, prietenilor, locurilor de muncă prin care a trecut.

Sunt povești adevărate din România ultimilor 30 de ani și, dacă au o putere de universalitate, e pentru că Ioana înțelege rolul unei

eseiste: de a se folosi de propria viață pentru a spune ceva despre viețile tuturor.

Eseul e forma, așadar, prin care scriitoarea încearcă să dea o semnificație unei idei sau unei experiențe trăite. E o călătorie documentată, în care devine ghid prin ce a trăit nu doar pentru plăcerea noastră voyeuristă de cititori (care nu e de neglijat), cât pentru a ne aminti că, în ciuda tuturor celor care ne separă, avem și mai multe care ne unesc.

Venim dintr-o anumită comunitate care și-a lăsat amprenta asupra noastră, am avut momente de rebeliune, ne-am îndrăgostit, am făcut lucruri teribiliste, ne-am despărțit, am suferit, am plecat și am revenit, am încercat, am eșuat, am reușit. Suma acestor momente și ce înțelegem din ele e cine suntem.

Ce e frumos e că între aceste coperti e o viață definită într-un anumit punct, nici pe departe o concluzie. Memoria tuturor trece printr-un proces continuu de rescriere și de resemnificare. Probabil că, peste 10-15 ani, aceleași adevăruri trăite ar putea să nască alte concluzii.

Asta e frumusețea acestor texte. Aici stă și curajul, și generozitatea Ioanei: ne permite s-o urmărim prin viața ei ca să strângem informații despre cum putem s-o trăim mai bine pe-a noastră, dar și ca să simțim puterea pe care o avem cu toții de a ne rescrie povestea oricând deschidem un nou capitol din viață. Ne permite, timp de câteva ore, să ne oprim ca să vedem ce-a fost, să ne hotărâm ce înseamnă pentru fiecare dintre noi, ca apoi să putem porni mai senini către ce va fi.

Cristian Lupșa, jurnalist
București, august 2023

Vorbesc. Ca să nu știu doar eu

Dacă nici măcar în familia ta nu poți să ai încredere să te crească în siguranță, atunci în ce să mai crezi și cum să îți trăiești viața?

Am vreo 13 ani. Probabil e vară, pentru că e cald noaptea. Strada e pustie, tramvaiele nu mai trec. Mă uit în jos, la strada portocalie, și mă ia amețeala. Picioarele lungi și slabe mi se bălăngăne peste pervazul pe care stau în fund. Mă aplec un pic, ca să văd mai bine, să calculez distanța. De la etajul cinci am șanse destul de bune. Dar dacă îmi rup doar câteva oase?

Privesc în sus și e negru – nicio stea, nicio lună. Metaforele proaste despre întunecimea vieții nu mă ocolesc. Acum vreo doi ani a apărut și filmul ăla cu Kirsten Dunst, *The Virgin Suicides*, în care o fată e întrebată de un doctor ce motive poate avea să-și dorească moartea la 13 ani. „În mod evident, doctore, n-ați fost niciodată o fată de 13 ani“,

îi răspunde și mi se pare cea mai marfă replică din istorie. E și cea mai tristă, pentru că o înțeleg și mă sperie. Eu nu vreau neapărat să mor, dar vreau să înceteze totul.

Într-un fel, noaptea asta – de fapt, n-a fost doar una – în care stau pe pervazul camerei mele și mă uit la Calea Moșilor cea părăsită, în care nu mai trebuie să mă prefac că sunt bine, în care tata, după atâta alcool, s-a prăbușit în patul lui și nu în al meu, în care nu mă mai caută cu ochii sticloși pe sub așternuturi sau pe sub haine, e singurul moment în care pot să respir.

Dar pot să și încetez să respir. E alegerea care mi-a rămas.

Nu vreau să se termine noaptea. Ani întregi o să vreau asta. Să nu adorm, să nu-mi fie somn, să rămân alertă, să mă bucur de libertate, de liniște.

Spre dimineață, îmi mut fundul de pe pervaz pe biroul din lemn masiv de lângă el. În sertarul biroului stă jurnalul meu de „fătă normală“. Acolo scriu despre certuri cu colegile, despre profi, despre băieți de care-mi place, despre fata care mi-a trimis un bilețel cu inițiale de *Valentine's Day*. Trec însă prin perioada „Dădă“, acest băiat cu un an mai mare și ochelari de Harry Potter – așa se poartă în 2001 –, care joacă fotbal în pauze și care, prin liceu, va cânta într-o formație dance cu un hit minor pe Atomic TV. Îmi place să mă holbez la el jucând fotbal, în timp ce toate fetele suspină după prietenul lui blond și mult mai comercial. Îmi place să stau în fund pe cutia panoului de electricitate din curtea școlii, în blugii mei strânși pe șolduri și largi la glezne (le spuneam „găleată“), cu aceleași picioare lungi bălângăindu-se în aer, cu fața plină de coșuri și o tunsoare cu breton, care îmi evaporă stima de sine. Mă uit la el de parcă nu e atât de departe de viața mea. De parcă nu e exclus să se întâmple ceva. Apoi scriu

în jurnal, ca și cum ar scrie una dintre prietenele mele, fetele cu vieți normale și părinți normali.

În unele nopți, când nu fac echilibristică pe pervaz cu gândul la odihna de pe asfalt, mă bag sub cearceaf cu walkmanul galben adus de mama de printr-o țară străină și ascult o emisiune pe PRO FM, cu Vlad Craioveanu. Îl sună oameni și el le ascultă problemele, le pune întrebări, le dă sfaturi. Nu ca un pseudo-doctor dintr-ăla de la televizor, ca Mircea Radu, de exemplu, ci așa, ca un prieten cu care te lungești la taclale în spatele sălii de sport. E prima oară când aud o astfel de emisiune. Am dat peste ea din greșeală, seara târziu, când frecam frecvențele.

Mă ajută și mă surprinde. Nu știam că oamenii se pot destăinui așa. Mă întreb cum ar fi să sun și eu, să împărtășesc lucrurile prin care trec. Nu ca să vină cineva să mă salveze, ci așa, ca să vorbesc.

Ca să nu știu doar eu.

N-a fost mereu groaznic. Am avut o copilărie destul de fericită. M-am născut la București, unde ai mei s-au mutat după căsătorie, dar am crescut până la 7 ani la Suceava, cu bunicii din partea mamei, într-o casă mare, cu o curte și o grădină.

Pe părinți i-am văzut dintotdeauna ca un tandem care îmi zgu-duia universul feeric de la bunici. Vorbeam cu ei la telefon, iar în vacanțe mergeam la București, dar nu-mi plăcea. Tata era într-una dintre lungile lui perioade alcoolice și violente, iar asta se răsfărgea exclusiv asupra mea. Ba mă iubea de nu mai putea, ba mă flagela cu o curea, din tot felul de nimicuri. Fie nu mâncam suficient sau ce voia el, fie nu respectam programul impus, fie stricam ceva la jucării sau călcam într-o baltă pe stradă.

Odată, într-o vacanță, a tăiat mai multe felii de pâine la prânz și, când el încă trebăluia prin bucătărie, am început să mănânc și am ales o bucată din mijlocul teancului, pentru că părea mai proaspătă. Când i-am spus că am terminat de mâncat, m-a acuzat că mint, pentru că prima felie tăiată, un pic mai uscată la exterior, era încă pe fundul din lemn. Așa că m-a târât de braț până la mine în cameră, mi-a dat pantalonii și chiloții jos și m-a aruncat pe pat, pe burtă. Am auzit cum și-a scos cureaua și a îndoit-o, ca s-o mânuiască mai cu precizie. Avea una groasă, din piele maro, un pic roasă pe margini și cu niște cute de uzură, care mi-a rămas imprimată în creier – și de multe ori pe piele. Câteva secunde mai târziu, au început loviturile. Am plâns și am zbierat, dar eram doar noi acasă. Mama era la birou. Nu mai știu ce ziceam. Probabil îl imploram să înceteze și insistam că n-am mințit, dar se înfuria și mai tare.

Câteva zile, n-am putut să stau pe scaun. Pe vremea aia, însă, nu îmi țineam gura și nici el nu învățase să se ascundă atât de bine. Toate bătăile ajungeau la urechile bunicilor mei, care îmi luau apărarea. Pe mama nu mă prea bazam nici atunci.

Bunicii erau șocați. „Ți-am dat copilul la București ca să-l bați cu cureaua?“, ridica bunica tonul. Iar când auzea motivele, aproape o pocnea plânsul. „Cum să dea așa, măi, într-un copil de 5–6 ani? Doar copilul e cuminte“, se întreba retoric, uneori de față cu mine, alteori cu bunicul în bucătărie. Tata nu mai știu ce răspundea, iar multe dintre discuțiile între adulți se purtau fără mine. O să țin minte cât o să trăiesc replica lui de bază: „Copilul trebuie ținut din scurt.“ Deci copilul avea potențial s-o ia pe o cale greșită.

Când mă gândesc la perioada și locul în care am crescut, România anilor '90, nu mă frapează atât ce mi se întâmpla mie, ci cât de banal

părea totul. Femei bătute, copii bătuți, părinți cu vicii. Foarte puțini dintre prietenii mei nu și-au luat-o de câteva ori când erau neascultători sau când părinții lor aveau zile proaste. „Familia e în sine violentă“, scrie Elena Ferrante, una dintre scriitoarele mele preferate, „tot ce se întemeiază pe legături de sânge e așa, adică legături nealese, legături care ne impun responsabilitatea celuilalt, chiar dacă n-a existat niciodată un moment în care am decis să ne-o asumăm“.

Și presupun că a fost greu pentru părinții mei și atâția ca ei – care au făcut copii la 20 și-un pic de ani, fix când lumea în care au fost antrenați să trăiască s-a prăbușit – să gestioneze familii, relații, emoții.

Bunica ținea totuși mult la ginerele ei și încerca să stea cu el la discuții, să înțeleagă de ce reacționează așa, să-l ajute. Și el o iubea, o vedea ca pe mama pe care a pierdut-o când era în facultate. „Bunica Verginica“, mi se povestea, fusese o femeie dintr-o bucată, de care tata era extrem de apropiat. A murit din cauza unei pneumonii netratate. Unul dintre marile lui regrete era că mama lui n-a apucat să-l vadă însurat, cu un copil, la casa lui. Așa că „mama Malina“ i-a luat locul, iar tata se temea un pic de temperamentul ei vulcanic. Bunica avea efectul ăsta asupra oamenilor.

Mama rareori se băga. N-o țin minte prea mult din anii de dinainte de începerea școlii. Chiar n-aș ști să indic întâmplări la care era de față. Era fie la muncă, fie obosită după muncă. Pe atunci nu mă întrebam neapărat de ce sau care e rolul ei în casă; pur și simplu așa stăteau lucrurile. Până la urmă, când a venit momentul să merg la școală și ai mei au decis să mă ia la București, bunicii l-au obligat pe tata să promită că nu mai dă în mine.

Plecarea a fost cu plânsete și zbierete. M-au dus cu avionul, pentru că nu m-ar fi suportat nimeni în tren sau mașină vreo șase-șapte ore.

Am făcut ca toți dracii, m-am zbatut, m-am împotrivit. Nu știu cum s-au decis părinții mei că modalitatea cea mai potrivită e să mă ia cu forța în timp ce am o criză de nervi, dar asta a fost. Nu stătea nimeni atunci să se gândească la emoțiile copiilor. Iar dacă ceva mi-a adâncit neîncrederea față de ei (dar și sentimentul profund de abandon legat de bunici), a fost acea mutare. Pe tata l-am văzut drept artizanul ei.

Atunci s-a terminat perioada fericită.

La București, m-am adaptat rapid la școală și mi-am făcut prieteni, dar acasă nu-mi plăcea. Negociam cu bunicii la telefon să mă ia înapoi, că o să fiu cuminte și o să-mi fac singură temele, n-o să-i incomodez cu nimic. Ei ziceau că e normal să stau cu părinții, că o să fie bine.

La 7 ani, însă, n-ai niciun reper dincolo de ce ai trăit până atunci. Când îi spui unui copil că trebuie să facă ceva pentru că așa e „normal“, n-are cum să înțeleagă. Pentru mine, normalul era ce trăisem la Suceava, iar părinții mi l-au dat peste cap: întâi, prin violența tatălui meu, apoi, prin mutarea la București și schimbarea figurilor părintești. Mi-au trebuit două decenii ca să înțeleg că normalul experienței mele de până atunci nu avea cum să se suprapună cu felul în care conotează adulții normalul. Am înțeles abia după multă terapie că atunci am suferit prima depresie a vieții mele, deși nimeni nu a sesizat-o.

Erau zile când ajungeam de la școală și așteptam cu groază să vină tata de la serviciu deși, într-adevăr, încetase să dea în mine. Frica a rămas mereu acolo. Întotdeauna ajungea primul, pe la 16:30. Mă uitam pe geam la Calea Moșilor și, după o copilărie petrecută la curte, mă simțeam ca într-o închisoare. Mă uitam cu tristețe la blocuri

și betoane, la tramvaiul 21, cu al cărui zgomot nu mă puteam obișnui și care mă ținea trează noaptea, la mașini și la praf.

Nu mă puteam obișnui cu gândul că asta e tot, că asta o să fie viața mea de-acum încolo – într-un apartament, într-un bloc cu opt etaje, din care nu pot să ies când vreau, unde nu pot să mă joc cu pisici, și câini, și găini, și porumbeii bunicului. La Suceava am continuat să merg constant, îmi petreceam fiecare vacanță la bunici, inclusiv lunile de vară, până la 18 ani. La finalul acelor vacanțe, ani întregi după mutare, mă prăbușeam în aceeași tristețe și aceeași singurătate care păreau c-o să mă doboare, în același sentiment că tot ce-i bun e temporar, că nimeni nu mă vede. Că atâta vreme cât mișc și funcționez, nimeni nu se sinchisește să mă întrebe dacă eu chiar sunt bine.

Odată ce am început școala, relațiile cu ai mei au devenit cordiale. Eram ca niște diplomați precauți în jurul unei păci fragile. Mi-era frică de tata și tresăream la orice mișcare bruscă. Bunica observase asta când era în preajmă și mă descosea dacă mai dă în mine, dacă mă ceartă. Dar nici nu era nevoie să-mi facă ceva după anii precedenți, când eram încă un musafir pe timpul vacanțelor la București. Corpul ținea minte.

Mama lucra pe atunci la Ministerul Agriculturii, punând pe picioare programe cu finanțare europeană. Cu ea mă înțelegeam bine, dar mi se părea din alt film. Mă lua la birou, mă afișa prietenilor și colegilor. Toți erau veseli, prietenoși, unii aveau copii de vârsta mea. Primeam creioane colorate și foi de hârtie, îmi eliberau un birou, iar eu stăteam mulțumită cu ustensilele mele, deși mai mult le ascultam fascinată discuțiile și glumele. Așa îmi închipuiam că arată adulții fericiți, normali.

Acasă, mama era absentă, nu avea chef de nimic. Bunica îi reproșa că „doarme tot timpul“, că nu mai investește în cuplu, în familie.

De altfel, părinții mei aveau dormitoare separate. Nu am înțeles de ce, dar am presupus că mama a luat decizia asta.

Ea avea dormitorul din fundul apartamentului, cel mare, cu pat imens, tapițat cu o textilă satinată și înflorată. Tata dormea în sufragerie, unde întindea canapeaua extensibilă, iar eu aveam fostul lui dormitor de burlac, unde nu se schimbase mare lucru în afară de posterele de pe ușă. Pe vremea lui fuseseră Kiss, Deep Purple și Iron Maiden. Eu le schimbasem cu Spice Girls, Britney Spears și Backstreet Boys. Dar posterul cu Kiss a rămas pe ușă. Nu era dispus să renunțe la el.

În primii ani de școală, proiectul lui a fost să fie un tată implicat. Era părintele de contact – mergea la ședințele cu părinții, știa ce note iau și la ce materii excelez.

A fost cel care mi-a spus că am talent de povestitoare, pentru că îi explicam ce s-a întâmplat în serialele noastre preferate dacă rata vreun episod și se tot minuna câte detalii rețineam. Vorbea cu mine despre istorie, literatură, politică. Voia să știu lucruri și să-mi dezvolt mintea, să citesc, să am habar de lumea în care trăiesc. Îmi dădea mereu de citit. Stăteam la taclale până în miez de noapte, timp în care fuma un pachet de L&M roșu. Una dintre poveștile lui preferate era cum, la Revoluție, când eu aveam un an și jumătate, el a plecat în Piață cu fratele tatălui său, Titus, și era să moară amândoi. „Lui Titus i-a trecut glonțul uite-așa!“, îmi spunea, trecându-și palma razant pe lângă ureche. N-au murit, dar tata a făcut ceva ce i-a sedimentat imaginea despre sine pe vecie: „Am distribuit primul exemplar al ziarului *Libertatea*. Acolo, în mulțime“.

N-am aflat dacă așa fusese, dar îl credeam. Primii ani ai relației noastre au fost marcați de violență, dar pe parcurs am lăsat garda jos, să-l admir. La urma urmei, era părintele prezent, cu toate defectele lui.

Ce mai suspinau oamenii la petreceri, la adunări de clan, când îl vedeau pe tata interacționând cu mine. „Cât ține la copila asta!“, exclama și bunica uneori.

Din familia tatălui meu, eram apropiați doar de Titus și de soția lui, Matilda, care erau un pic mai în vârstă decât bunicii materni. Pe bunicul meu din partea tatălui, care se mutase și el la București, îl vedeam maximum o dată pe an. Fusesse mare director la o instituție județeană în Suceava. Bunicii materni ziceau că e un securist cu aere. Nu mi-a contrazis vreodată descrierea asta. După moartea soției, s-a recăsătorit cu doctorița care a asistat-o pe mama la nașterea mea – o mișcare de un prost gust imens, conform bunicii mele. Mereu au existat tensiuni între bunicii materni și cei paterni, culminând cu o ceartă – repovestită la ore fixe de bunica – în care doctorița a făcut-o „moldoveancă împuțită“. De atunci, au încetat definitiv legăturile între cele două familii, iar tata a ținut partea socrilor.

Titus și Matilda erau mai degrabă părinții tatălui meu. Erau oameni înstăriți, care aveau aerul și manierele Bucureștiului vechi, doar un pic snobi. El fusese director la Banca Internațională a Religiiilor, ea provenea dintr-o familie bună de evrei, cu toate suferințele și pierderile poporului ei la pachet.

Aveau un apartament mare în spatele magazinului Unirea, plin cu mobilă veche și frumoasă. În dormitorul lor era o comodă dintr-un lemn închis la culoare, cu oglindă mare și sertărașe sculptate artistic, cu sticlute de parfum fără etichete sau cu nume pe care nu le știam. Matilda își făcea parfumurile la comandă și mă lăsa să le explorez. Cel mai mult îmi plăceau mâncărurile pregătite de ea și de sora ei, Sara: o salată cu ceapă verde, ouă și cartofi, un fel de turte vegetariene pane, pe care le făceau mai ales de Hanuka.

Titus și Matilda îl adorau pe tata, i-au lăsat și apartamentul lor după ce-au murit, acum câțiva ani. Am aflat asta de la cunoscuți, pentru că nu mai vorbesc cu el de la 16 ani, de când au divorțat ai mei. Tot de atunci nu i-am mai văzut nici pe Titus și Matilda, care i-au rămas loiali până la ultima suflare.

Tatei i-a plăcut berea. Brună, blondă, nu conta. Își încheia ziua bând câteva beri și fumând ca un furnal, de obicei în maiou și chiloți. Numărul de beri a crescut în mod constant de-a lungul vieții: de la două la cinci, la 20, în vremurile cele mai grele. Nu e o estimare, nu e o hiperbolă, ci îi număram dozele aruncate la gunoi. Nu am știut de ce făcea asta, cum a început adicția lui. Multe lucruri sensibile nu se discutau la noi în casă. Știam că mama, care nu punea picătură de alcool în gură, era dezgustată, dar vedeam asta din priviri sau dintr-o replică acidă, nu din discuții concrete.

„Ai avut treabă azi-noapte?“, îl întreba când se trezea mahmur.
„Măcar du gunoiul.“

De cele mai multe ori, nu era violent la beție. Cel puțin nu după *marea discuție* dintre părinți și bunici, care a precedat mutarea mea la București. Era însă enervant. Organiza seri tematice și mă puneă să ascult un album întreg al vreunei formații: Smokie, Pink Floyd, The Beatles.

„Trebuie să înveți să apreciezi muzica bună, altfel o să dezvolți gusturi proaste“, îmi spunea în vreme ce se plimba de colo-colo prin camera mea, cu berea în mână, iar eu îl priveam de pe pat, aproape în comă de plictiseală. Îmi explica ideea din spatele albumului, diseca versurile, știa certurile dintre membrii formației. A spune că era pasionat de muzică e o subestimare grosieră. Fusese viața lui, cel puțin până la absolvirea facultății. Mi-a povestit că umbla cu cei de la Iris,